

Μετα-Ψυχολογία
168η Συνάντηση
Βασίλειος Μαούτσος

26/06/12

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

‘Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης’

‘On Transience’ 1916, Τόμος XIV

Από την στιγμή που εγράφη το περί ‘ταυτίσεων’ θέμα στο ‘*Mourning and Melancholia*’ ο Freud συνέχιζε ακατάπαυστα και με κάθε ευκαιρία απ’ αυτού του σημείου και εντεύθεν επί του μείζονος ‘ναρκισσιστικού’ ζητήματος της ‘απώλειας’. Μέχρι τότε το μόνο ναρκισσιστικό πρόβλημα που είχε υπάρξει αφορούσε φυσικά την υπερπαραγωγή λιβιδινικής ενέργειας η οποία σε κλινικό επίπεδο διατάραζε την ομαλή υπαγωγή του «ασθενή» στο νόμο του Breuer περί της επιδιωκόμενης σταθερότητας στη πορεία προς το σημείο μηδέν. Για πρώτη όμως φορά το ζητούμενο δεν είναι πλέον ο ανταγωνισμός του ποιος θα επικρατήσει μεταξύ της «φαντασίωσης» του βιολογικού ‘ασυνείδητου’ ενστίκτου και του ανθρώπινου ‘συνείδητού’ οργάνου του «ασθενή». Με την αναφορά του Freud στο ως άνω κείμενο περί του ‘εγώ’ ο «ασθενής» δεν αναφέρεται σε ψυχοσυγκρουσιακό βίωμά του. Αντιθέτως, με τις καταθλιπτικές και μελαγχολικές του αναφορές θέτει επί τάπητος τον απίθανο προβληματισμό του ως προς το πού επιτέλους πήγε αυτό που έχασε και πως θα το επανακτηθεί. Δοθέντος δε ότι ο αναλυτής εξ ίδιας αναλυτικής πείρας γνωρίζει ότι ουδέποτε πρόκειται να επανακτηθεί εφόσον υπερκαλύφθηκε από υπέρρογη ποσότητα λίμπιντο και στη συνέχεια από άπειρες ‘ιδέες’ και πολλές «φαντασιώσεις» το ερώτημα αποκτά στα μάτια του αναλυτή έναν μόνιμο ψυχαναγκαστικό, επιθετικό και θεωρητικό χαρακτήρα για την παθολογία του «ασθενή» του. Αργότερα ο Freud θα απαντήσει με ένα πραγματικά συγκλονιστικό και άκρως καθοριστικό τρόπο ως προς το τι συμβαίνει εντός του αναλυτικού χώρου με την ανάκτηση της ‘απώλειας’. Προς το παρόν όμως παραμένουμε στον εσωτερικό ‘πόλεμο’ του «ασθενή» που σε κοινωνικό επίπεδο στη συνέχεια μπορεί να γίνεται εξωτερικός και μαζικός προκειμένου κατά τα ήδη λεχθέντα να διαδηλώσει την αντικειμενικά αναντίρρητη παγκοσμιοποίησή του.

Ας επαναλάβουμε λοιπόν ότι ο ‘πόλεμος’ του «ασθενή» με το ‘αντικείμενό’ έχει ως διακύβευμα την ανάκτηση της ‘απώλειας’ του πολύπλοκου (ιδεατά ανθρώπινου ή ιδεατού) ‘αντικείμενου’ που αγαπούσε. Σ’ αυτή την εναγώνια προσπάθεια για ναρκισσιστική, αν και άκαρπη, αποκατάσταση, η νίκη και η ήττα θα διαδέχονται η μία την άλλη όπως η ‘μανία’ (ή, η υπομανία) διαδέχεται την ‘μελαγχολία’. Στη περίπτωση κατά την οποίαν ο προδότης-‘αντικείμενο’ που χάθηκε μη έχοντας ποτέ αγαπηθεί με Οιδιποδειακούς όρους - αφού χρονικά εγκαταστάθηκε πρώιμα με αποκλειστικό σκοπό την ικανοποίηση που παρείχε ως ναρκισσιστικό υποκατάστατο - μπορεί να παρουσιάζεται εκ νέου στον κόσμο των αισθήσεων, δηλαδή, των ‘πραγμάτων’ του ασυνείδητου, ως εξωτερική ‘ομορφιά’ π.χ., τέχνη, φύση, δημιουργία, αισθητική. Αυτό κάνει ώστε αφινιδίως να μεταφερθεί ο ‘πόλεμος’ από μέσα προς τα έξω με βάση τον μηχανισμό του «ασθενή» περί της ‘ιδέας’ των αναμνήσεων. Ως γνωστόν, δεν πρόκειται περί βιολογικών αναμνήσεων που θα ικανοποιούσαν εξ ορισμού την αρχή της σταθερότητας του Breuer, αλλά περί «φαντασιώσεων» (‘ιδεών’ των ‘ιδεών’) ως αποτέλεσμα των ταυτίσεων αποσκοπούντων στην μοχθηρή και άκαρπη επικοινωνία με το απωλεσθέν αντικείμενο και λαμβανόντων την παρουσία μιας δήθεν μνημονικής σταθερότητας αναμφισβήτητης αξίας του παρελθόντος σε βάρος του παρόντος. Τότε, το νέο ‘αντικείμενο’ απορρίπτεται αναφανδόν ως ‘περαστικό’, απατηλό και προσωρινό που δεν μπορεί να το εμπιστευθεί. Ο Freud αποφεύγει την άμεση αναφορά στην αιτία της απόρριψης τη στιγμή της φαινομενικής ευκαιρίας για την αποκατάσταση του παλαιού ναρκισσιστικού προβλήματος και εν’ τέλει τη σωτηρία εκ’ της κατάθλιψης με αφορμή την ‘ομορφιά’ με την τεράστια λιβιδινική (αναμνηστική) φόρτιση. Θα έλεγε κανείς ότι στη πράξη ο «ασθενής» έχει κάτω από αυτές τις συνθήκες την μοναδική ευκαιρία να ονειρευτεί ψεύδο-αναμνηστικά την ‘ομορφιά’ στιγμή του δικού του πρώιμου (παιδικού) ‘θανάτου’ και μέσα από την ‘θλίψη’ του (που προφανώς εκ λάθους ο Freud αποκαλεί ‘πένθος’), να εκφράσει την παλαιά ναρκισσιστική κακία και την επιθετικότητά του για το γεγονός ενώ εκείνος έχασε το ‘αντικείμενο’, του έφυγε και τον άφησε εκτεθειμένο στο ναρκισσιστικό του έλλειμμα. Καθ’ ον χρόνο ο ίδιος ο «ασθενής» συνεχίζει να βασανίζεται και να ‘ταυτίζεται’ στην κατάσταση της αποκαλούμενης ζωής το ‘αντικείμενο’ βρέθηκε στην πολυπόθητη αγκαλιά της αιώνιας και ‘ανόργανης’ («μη-λιβιδινικής») ύλης. Έτσι αναπαρίσταται in vino και ενώπιον του αναλυτή η τραγική αντίδραση εκ της βίαιης προσαρμογής στην εμπειρία του πάλαι ποτέ πρωτογενούς μαζοχισμού. Το γεγονός ότι ο αναλυτής, πολλάκις, δεν αποδέχεται αυτή την αντίδραση και ανατρέχει σε ποικίλα θεωρητικά σχήματα προκειμένου να την εξηγήσει, παραλείποντας το εμφανές, αποδεικνύει το μέγεθος του ναρκισσιστικού ζητήματος με αποκορύφωμα την ψυχωτική διαδικασία. Προφανώς, ο ίδιος ο Freud δεν επιθυμούσε να εκθέσει περαιτέρω το εν λόγω κλινικό θέμα φοβούμενος ότι θα μπορούσε να παρεξηγηθεί ως ζήτημα κοινωνικών διαστάσεων.

‘Some Character -Types Met With in Psycho-Analytic Work’ 1916
The Exceptions

Στην ανωτέρω περιγραφή ο Freud μας δίνει μία κατά βάση νικηφόρα έκβαση του ναρκισσισμού, αφού η ‘ομορφιά’ των πάντων καταρρέει ενώπιον της ναρκισσιστικής υπεροχής ‘θανάτου’ του «ασθενή». Όμως, θα πρέπει να σκεφτόμαστε διαρκώς ότι η νίκη ή, η ήττα του «ασθενή» επί του ‘αντικείμενου’ είναι κυριολεκτικά άνευ ουδεμιάς θεραπευτικής αξίας αφού: α) Δεν υπάρχει ‘αντικείμενο’, καθώς αυτό ποτέ δεν υπήρξε και μόνον ‘ιδεατά’ έχει απολεσθεί αν και σε κατάσταση ταύτισης. Συνεπώς, δικαίως δεν αντιδρά. Π.χ. ουδέποτε το πρώιμο (μητρικό) αντικείμενο συνυπήρξε συγκυριακά με τον «ασθενή» εκτός του ιδεατά τέλειου ενδομητρικού χώρου στον οποίον αποκλειστικά και μόνον αναφέρεται ο καταθλιπτικός (μη-Οιδιποδειακός) ασθενής. β) Το ζητούμενο πάντοτε είναι το ‘σημείο μηδέν’, δηλαδή, το αρνητικό. Συνεπώς, κάθε νίκη προσκρούει στον δευτερογενή μαζοχισμό ανατρέποντάς τον και κάθε ήττα στη περαιτέρω λιβιδινοποίηση δημιουργώντας περαιτέρω δυσκολίες στις ήδη υπάρχουσες. γ) Η καταθλιπτική αντίδραση είναι μεν μία τεράστια ναρκισσιστική προσπάθεια ίασης, αλλά ο τρόπος που γίνεται, φέρει έντονα τον ‘αυνανιστικό’ χαρακτήρα της μονοτονίας και της απλοϊκότητας που τόσο καλά γνωρίζει ο «ασθενής». Αν ο ασθενής δεν ταυτιζόταν με το απωλεσθέν αντικείμενο θα ήταν εμφανέστατη η αυτιστικά αυνανιστική του υπεραπασχόληση την οποία

συγκαλύπτει η κατάθλιψη. Συνεπώς, σωστά ο ψυχαναλυτής K. Abraham επισημαίνει τον πρωκτικό χαρακτήρα της νόσου που ενέχει αυτά τα δύο κυρίαρχα στοιχεία: πείσμα και κρυφό (πρωκτικό) αυνανισμό. δ) Ο «ασθενής» κι' αν ηττηθεί, έχει δικαίωμα να ισχυρίζεται ότι νίκησε και ταυάπαλιν αφού είναι σαν τον παίκτη που παίζει ποδόσφαιρο μονότερμα σε κανονικό γήπεδο και ο μοναδικός λόγος που επιτρέπει στον εαυτό του να χάνει είναι για να ξαναπαίξει νικώντας.

Συνεπώς, τη στιγμή κατά την οποία ο «ασθενής» νικά φθονώντας την εξωτερική 'ομορφιά' όπως προελέχθη, την επόμενη στιγμή μπορεί να ηττάται καταριώμενος το 'αντικείμενο' που έφυγε θέτοντας διωκτικά και εν αμφιβόλω την 'εξάριετη' της δικής του περίπτωσης 'ομορφιάς'. Δηλαδή, τον μεταχειρίστηκε όπως κάθε συνήθη περίπτωση ανθρώπου αγνοώντας την τραγική ιστορία του που κατάφερε να την ξεπεράσει με το απίθανο ταλέντο του. Εδώ, ο «ασθενής» απομακρύνεται του δικού του θανάτου και αυτό συνιστά μία φαινομενική ήττα και μία φαινομενική αντίφαση στην κατάσταση αντίδρασης στον πρωτογενή μαζοχισμό με τον οποίον συμπλέει μέσα σε κλίμα δευτερογενούς μαζοχισμού. Ο Freud όμως επιφυλάσσεται να δώσει μία καταλυτική απάντηση στην θεραπευτική χρήση της εξίσωσης της ήττας με την νίκη. Διότι στη πράξη ο ασθενής θεωρεί τον εαυτό του υγιή όταν δεν βρίσκεται ούτε κοντά στην κατάργηση της 'ομορφιάς' ούτε κοντά στο 'εξάριετο' της ύπαρξής του. Μετά από την αναφορά στο 'εγώ' και τις 'ταυτίσεις', ακόμη και η υπεραξία που απέδιδε ο Freud στο 'σημείο μηδέν' άλλαξε. Εξ' αιτίας δε της εγγενούς του αμφισημαντότητας αυτό το ζήτημα συγκλόνησε και διαίρεσε τον ψυχαναλυτικό χώρο όσο τίποτα άλλο.